

مجید بوالوردی^۱

در دهه پایانی قرن بیستم با فروپاشی اتحاد شوروی حاکمیت نظام دو قطبی در جهان پایان یافت، کشورهای تازه استقلال یافته آسیای مرکزی و قفقاز طی هفت دهه تحت سیاست‌های اقتصادی متمرکز مسکو قرار داشته و محدودیت‌های سیاسی و فرهنگی متعددی بر آنها اعمال شده بود و اکنون نیز با مشکلاتی از قبیل بی ثباتی سیاسی، اختلافات قومی، وابستگی شدید به روسیه، نابسامانی اقتصادی، مشکلات مرزی و ... روبه رو هستند. طی ۷۰ سال سلطه کمونیست‌ها کشورهای این منطقه از ارتباط با دیگر مناطق دنیا محروم بوده لذا بعد از استقلال یکی از راههای حل مشکلات خود را ارتباط با دنیای خارج قرار داده‌اند. از سوی دیگر به علت اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک این کشورها، اهمیت زیادی برای قدرتهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارند.

ترکمنستان به عنوان یکی از کشورهای تازه استقلال یافته و داشتن ۹۹۲

کیلومتر مرز مشترک خاکی و ۲۰۸ کیلومتر مرز آبی دارای اهمیت ویژه برای جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

صفرمراد نیازاف با احتساب دورانی که از سال ۱۹۸۵ به عنوان دبیرکل حزب

کمونیست در مصدر امور قرار گرفت تا انتخاب وی به عنوان رئیس جمهور ترکمنستان در ۱۲۷ اکتبر سال ۱۹۹۱ و تا زمان مرگش ۲۱ دسامبر ۲۰۰۶ به مدت ۲۱ سال با اقتدار تمام بر ترکمنستان حکومت کرد و این وضعیت به علت ساختار قبیله‌ای این کشور امکان پذیر گردید.

نیازاف طی مدت زمامداری بخوبی توانست مناسبات ویژه‌ای را با همسایگان

خود و حتی قدرتهای بزرگ برقرار نماید، با توجه به انتقال آرام قدرت بعد از مرگ نیازاف و انتخاب قربان‌قلی بردی محمداف به ریاست جمهوری، وی علاوه بر سابقه فعالیت

۱. آقای مجید بوالوردی کارشناس مسائل آسیای مرکزی و قفقاز است.

سیاسی در دستگاههای دولتی و نزدیکی به شخص ترکمن‌باشی از حمایت مجلس مصلحت خلق، پشتیبانی تمام قبایل و طوایف ترکمنستان و حمایت سازمان امنیت، نهادها و مقام‌های نظامی ترکمنستان نیز برخوردار است. با توجه به دلایل ذکر شده و نیز اعلام پایبندی وی به برنامه‌های دولت تصور نمی‌رود این کشور تغییرات عمده‌ای را در سیاست خارجی خود داشته باشد.

در این مقاله سعی شده است به بررسی روابط دوجانبه ترکمنستان و جمهوری اسلامی ایران و زمینه‌های همکاری فی‌مابین از زوایای مختلف پرداخته شود.

درجات همکاری بین کشورها

دولتها تحت تاثیر انگیزه‌ها، اهداف و منافع، ارتباطات جهانی خود را تنظیم می‌نمایند، طبیعی است که واحدهای سیاسی به تنهایی قادر به تامین خواسته‌ها و نیازهای خود در درون مرزهای داخلی نیستند و باید احتیاجات جامعه خود را ورای مرزهای ملی دنبال کنند. این موضوع همکاری گسترده بین دولتها را ایجاب می‌کند و دولتها را وارد عرصه همکاری برون مرزی می‌نماید. همکاری از روابط دوجانبه عادی شروع شده و بتدریج در شکل فدراسیون ظاهر می‌شود. (قوام ۱۳۷۹) این روند، به شرح زیر است:

۱. روابط دوجانبه: این شکل از همکاری دارای ویژگی‌های ذیل می‌باشد:

- توجه غیر مستمر حکومت به روابط؛
  - تماس‌های گاه و بی‌گاه در عالی‌ترین سطوح حکومت؛
  - جریانهای ارتباطی تجاری محدود؛
  - عدم وجود مسائل امنیتی؛
  - برقراری تماسهای دیپلماتیک عمدتاً از طریق سازمانهای بین‌المللی و یا منطقه‌ای.
- این نوع از روابط کمتر مورد مطالعه قرار می‌گیرد زیرا بسیار عادی بوده و وجود اعتماد،

عمل متقابل، سازگاری ارزش‌هایی که رژیم سیاسی بر آنها استوار است و نبود مشکلات امنیتی می‌تواند زمینه ساز توسعه این نوع همکاری باشد. (هالستی ۱۳۷۳)

۲. جامعه امن کثرت‌گرا: در این وضعیت دو یا چند دولت با هم مراودات بسیار و کنش دائم متقابل دارند. وجه تمایز این جوامع اقدام به صورت خویشتنداری، سازش، حل مسائل از طریق مذاکره و عدم استفاده از زور می‌باشد. (دوئرتی و فالتزگراف ۱۳۷۲)

۳. دولتهای مشترک المنافع: این گونه همکاری به اتحادیه داوطلبانه کشورهایایی اطلاق می‌گردد که در گذشته جزئی از یک امپراتوری بوده‌اند. دولت‌های مشترک المنافع متعهد به اجرای سیاست خاصی نیستند و همکاری اعضاء با هریک آزادانه و داوطلبانه است. در واقع اتحادیه اقتصادی هستند که با کاهش تعرفه گمرگی برای همدیگر امتیازاتی قائل می‌شوند. تجارت داخلی این مجموعه بخش عمده‌ای از تجارت خارجی کشورهای عضو است.

۴. کنفدراسیون: اتحادی است برای همکاری و دفاع متقابل کشورهای عضو با ایجاد نهادهای سیاسی و اقتصادی مشترک که تحقق اهداف ملی را مورد توجه قرار می‌دهند. در این سیستم قدرت متمرکز و مسلط بر واحدهای تابعه وجود ندارد و دولتهای عضو در تعیین سیاست‌های داخلی و خارجی آزادانه عمل می‌کنند و حاکمیت کامل دولت عضو حفظ می‌شود. به تعبیری کشورهای عضو طی پیمان نامه‌ای بخشی از حاکمیت خود را به یک سازمان مشترک مرکزی می‌دهند. اساسی‌ترین نهاد کنفدراسیون یک مجلس است که در حقیقت یک کنفرانس دیپلماتیک است و اعضای آن از طرف دولتهای عضو تعیین می‌شوند و عملاً از دستور حکومت خود پیروی می‌نمایند. (قاضی ۱۳۶۸)

۵. فدراسیون: در این سیستم دو قدرت وجود دارد که عبارت است:

الف) حکومت مرکزی؛

ب) حکومت محلی.

اگر چند کشور مستقل تصمیم بگیرند که سرنوشت سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و

نظامی خود را بنا بر ملاحظات گوناگون به هم پیوند دهند و با هم کشور وسیعی را به وجود آورند تا از حیث قدرت نظامی، امکانات دفاعی و نیروی اقتصادی در حد شایسته‌ای در جامعه بین‌المللی جای گیرند، گامی اساسی به طرف فدرالیسم برداشته‌اند و به تعبیری در نظام فدرالی دوگرایش متضاد با هم آشتی داده می‌شوند، علاقه به خود مختاری و کشش به سوی تشکیل یک جامعه بزرگتر جهت همکاری اعضا. در واقع فدراسیون مرکب از دولت‌های کوچک مستقل و همکار هستند که بخشی از حاکمیت خود را به دولت مرکزی می‌سپارند. (قاضی ۱۳۶۸)

مزایا و اهمیت همکاری دو کشور

جمهوری اسلامی ایران به دلایل زیر، ترکمنستان و بهره‌مندی از روابط با آن را یک اصل اساسی در منافع ملی و سیاست خارجی خود می‌داند:

۱. وجود مرزهای طولانی و مشترک بین دو کشور؛
  ۲. ظرفیتهای اقتصادی این کشور بخصوص در بخش نفت و گاز؛
  ۳. ریشه‌های تاریخی و فرهنگی و مسلمان بودن اکثریت جمعیت این کشور؛
  ۴. ترکمنستان به عنوان دروازه ایران برای ورود به آسیای مرکزی می‌باشد؛
  ۵. عضویت ترکمنستان در اکو و اهمیت این سازمان برای ایران؛
  ۶. اهمیت ترکمنستان به عنوان یکی از کشورهای ساحلی دریای خزر و نقش آن در روند تحولات مربوط به دریای خزر. (<http://www.eia.doe.gov/A>)
- متقابلاً ترکمنستان نیز به دلایل زیر اهمیت خاصی برای روابط با جمهوری اسلامی ایران قائل می‌باشد:

۱. نقش ایران برای حفظ صلح، امنیت و ثبات منطقه؛
۲. نقش ایران به عنوان راه دستیابی ترکمنستان به آبهای آزاد؛

۳. وجود یک اقلیت ترکمن در ایران (۲ درصد کل جمعیت ایران^۱)؛
۴. وجود علایق دیرینه و مشترکات تاریخی بین دو کشور؛
۵. ایران به عنوان یک خریدار گاز ترکمنستان می باشد؛
۶. ایران می تواند به عنوان یک مسیر امن جهت ترانزیت گاز ترکمنستان به اروپا باشد؛
۷. ایران به عنوان یک شریک تجاری قادر است نیازمندی های ترکمنستان را برآورده نماید. (ابوالحسن شیرازی و مجیدی ۱۳۸۲)

زمینه ها و همکاری های جمهوری اسلامی ایران با ترکمنستان

الف) وابستگی جغرافیایی و ارتباطات

با فروپاشی شوروی و استقلال کشورهای مشترک المنافع، ایران به یکی از کانون های اصلی ارتباط با این کشورها بدل گردید. ایران در شرایط فعلی محل پیوند جمهوری های آسیای مرکزی با آبهای آزاد خلیج فارس و مناسب ترین مسیر ارتباط زمینی با قفقاز و ترکیه می باشد. پیوستگی سرزمینی، نیازهای ژئوپلتیک و جایگاه ایران به عنوان پل ارتباطی زمینه های همکاری مناسبی بین دو کشور ایران و ترکمنستان به وجود آورده است. محدودیت های مرزهای آبی و محصور بودن ترکمنستان از محدودیت های ژئوپلتیک این کشور محسوب می شود. (عنایت ۱۳۷۱)

یکی از شاخص های توجه ترکمنستان به ایران همین وضعیت جغرافیایی می باشد. همچنین برای ایران، ترکمنستان دروازه دسترسی به آسیای مرکزی محسوب می گردد. بر این اساس ایران در سال ۱۹۹۶ راه آهن مشهد - سرخس - تاجن را به طول ۳۰۰ کیلومتر افتتاح کرد که اولین شبکه راه آهن متصل به دریای آزاد بوده و به واسطه آن ترکمنستان هم به بنادر جنوب ایران و هم به راه آهن ترکیه متصل می گردد. (احمدی لفورکی و میررضوی ۱۳۸۳)

1. <http://www.cia.gov/cia/publication/fackbook/geos/ir.htm>

جدول شماره ۱ - ترانزیت صادرات و واردات ترکمنستان و کشورهای

آسیای مرکزی از مسیر ایران - ۲۰۰۳ (هزار تن)^۱

کشور	صادرات	واردات
ترکمنستان	۲۵۸	۴۸
کشورهای آسیای مرکزی	۱۸۹	۱۵۶۶
جمع	۴۴۷	۱۶۱۴

همچنین در سال ۲۰۰۴ مسیر راه آهن مشهد - بافق افتتاح گردید که مسیر ترانزیت ایران را به مقدار ۸۰۰ کیلومتر و ۱۵ تا ۲۰ درصد هزینه حمل کاهش داد. پیش بینی می شود طی چند سال آینده این مسیر سالانه ۳ تا ۵ میلیون تن کالا به مقصد ترکمنستان و آسیای مرکزی ترانزیت نماید. (<http://www.mrt.ir/B>) استفاده دو کشور از راههای یکدیگر می تواند حالت ترس وابستگی به معبر ایران را کاهش داده و زمینه های توسعه روابط بیشتر را فراهم نماید.

ب) روابط فرهنگی و اجتماعی

سابقه تاریخی دو کشور از بستر مشترک بیش از هزار ساله برخوردار است، در ادوار تاریخی گذشته و طی دوره های مختلف حکومتی، ترکمنستان بخشی از زیر مجموعه حکومتی ایران پهناور بوده است. مراکز تاریخی این منطقه که زمانی از اهمیت جهانی برخوردار بوده اند (مانند مرو، بخارا، سمرقند،...) جزء ایران بوده است و تحت یک حکومت واحد اداره می شده اند. زمانی هم که تحت حکومت واحد نبوده اند مردم این مناطق با همدیگر همبستگی و همکاری فرهنگی، اقتصادی و تجاری داشته اند در طول قرون متمادی مناطق مسلمان نشین آسیای مرکزی با دیگر نقاط اسلام در تعامل فرهنگی بوده اند.

اسلام از طریق ایران وارد ترکمنستان شده است. اگر چه به علت ۷۰ سال تسلط

1. <http://www.mrt.ir/publish> 2004/

کمونیست‌ها و تبلیغات آنها تمایلات مذهبی قوی وجود ندارد ولی مردم پایبند به فرایض خود بوده و به قولی برداشتی که مردم این کشور از اسلام دارند عبارت است از مجموعه سنت‌هایی که در سطح زندگی مردم جریان دارد. (احمدیان شالچی ۱۳۷۸) با این حال مسلمان بودن را بخشی از هویت ملی خود دانسته و فرهنگ اسلامی و ایرانی در سراسر زندگی مردم ترکمنستان رسوخ دارد. علاوه بر اعیاد مذهبی، عید نوروز در این کشور جشن گرفته می‌شود. (عنایت ۱۳۷۱)

با اعلام استقلال ترکمنستان، جمهوری اسلامی ایران جزء نخستین کشورهای بود که ترکمنستان را به رسمیت شناخته و اقدام به تاسیس سفارت در پایتخت این کشور نمود. به موازات توسعه روابط اقتصادی، رابطه فرهنگی نیز توسعه یافته که به شرح ذیل می‌باشد:

۱. برقراری ارتباط فرهنگی بین دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه مختوم‌قلی ترکمنستان؛

۲. تبادل دانشجو و استاد؛

۳. ایجاد کرسی زبان فارسی و تدریس آن در دانشگاه مختوم‌قلی؛

۴. تعمیر و بازسازی بناهای تاریخی ترکمنستان توسط متخصصان ایرانی؛

۵. فعالیت‌های توریستی برای جذب گردشگر در دو کشور. (احمدی لفورکی و میررضوی

۱۳۸۳)

ج) روابط اقتصادی

ترکمنستان ۴۸۸/۱۰۰ کیلومتر مربع وسعت داشته و این کشور سرزمین همواری بوده که به غیر از نوار جنوبی کشور که قلمرو کوه‌های کپه داغ می‌باشد، بقیه این جمهوری را اراضی کم ارتفاع و بیابانی و شن زار پوشانیده است. بیابان قره قوم که «غز» نیز شهرت دارد حدود ۸۰ درصد این کشور را شامل می‌گردد. (احمدیان شالچی ۱۳۷۸)

۱. نفت و گاز: جمهوری ترکمنستان یکی از کشورهای غنی از لحاظ منابع گاز طبیعی است بطوری که این کشور با داشتن بیش از ۴ تریلیون مترمکعب مقام چهارم جهان را به خود اختصاص داده است. طبق آمار ارائه شده تولید سالانه این کشور در سال ۲۰۰۵ بالغ بر ۶۰ میلیارد متر مکعب بوده است و پیش‌بینی می‌شود که در سال ۲۰۲۰ میلادی این مقدار به

۱۰۰ میلیارد مترمکعب برسد. تولید نفت نیز در سال ۲۰۰۵، ۱۲/۵ میلیون تن بوده است. بطوری که ۹۰ درصد درآمد ترکمنستان از فروش نفت و گاز می باشد. (احمدیان شالچی ۱۳۷۸)

۲. برق: ترکمنستان از نظر تولید برق دارای وضعیت مطلوبی بوده و این کشور در سال ۲۰۰۳ مقدار ۱۵/۱۸ مگاوات ساعت برق تولید نموده که ۵/۱ مگاوات ساعت آن را به کشورهای همسایه صادر نموده است. ۹۹ درصد نیروگاههای ترکمنستان با سوخت فسیلی کار می کنند. (<http://www.Bp.com/C>)

۳. کشاورزی: عمده ترین محصول این جمهوری پنبه می باشد که ۶۰ درصد زمین های زراعی زیر کشت آن می باشد. طبق نظر کارشناسان کشاورزی، پنبه ترکمنستان از نظر کیفیت بعد از پنبه مصر قرار داشته و با تولید ۷۰۰ هزار تن در سال ۲۰۰۴ یک کشور مهم در تولید این محصول می باشد. (<http://www.Cia.gov/D>)

در ذیل به همکاری دو کشور در این خصوص پرداخته خواهد شد:

الف) نفت و گاز: ترکمنستان یکی از تولید کنندگان مهم نفت و گاز در میان کشورهای تازه استقلال یافته آسیای مرکزی به شمار می رود که پتانسیل و منابع عظیم آن به دلیل عدم وجود گزینه های صادراتی محدود شده است. ایران به عنوان یکی از همسایگان ترکمنستان به دلیل جغرافیایی و اقتصادی می تواند نقش مهمی در روند توسعه همکاری دوجانبه ایفا نماید که به شرح ذیل است:

- توان بالای ذخیره سازی نفت و گاز؛
- همجواری با کشورهای مصرف کننده گاز مانند ترکیه، ارمنستان، هند و پاکستان، اروپا از طریق ترکیه؛
- دارا بودن توان مصرف بالا در مناطق مختلف کشور؛
- امکان معاوضه گاز؛
- دسترسی به آبهای آزاد و سهولت رساندن نفت و گاز به بازارهای بین المللی؛
- دارا بودن دانش فنی و نیز داشتن نیروی متخصص در این زمینه؛
- تمایل ترکمنستان به کاهش وابستگی به سیستم انحصاری گاز توسط روسیه. (سهیلی پور ۱۳۷۹)

بر این اساس جمهوری اسلامی ایران طی دهه ۱۹۹۰، با نگاه استراتژیک به روابط، حفظ موقعیت و اهمیت جغرافیایی کشور، کسب منابع اقتصادی و همچنین دشواری و پرهزینه بودن انتقال گاز از جنوب به شمال کشور، واردات گاز از ترکمنستان را توجیه پذیر تلقی نمود. (عیسی‌زاده ۱۳۸۳)

بر اساس توافقات صورت گرفته یک خط لوله از کرپچه به کردکوی به طول ۱۹۰ کیلومتر با قطر ۴۰ اینچ احداث گردید که در سال ۱۹۹۷ افتتاح و از آن زمان تا سال ۲۰۰۳ میلادی ۲۳/۳ میلیارد متر مکعب گاز به ایران صادر گردیده است. این گاز وارداتی جهت تامین مصارف عادی و خانگی و نیروگاهی مورد مصرف قرار می‌گیرد. اجرای این طرح تاثیر زیادی در ارتقاء روابط دو کشور داشت چراکه این خط لوله انحصار سیستم خط لوله روسیه را شکسته و ترکمنستان یک بازار به غیر از کشورهای CIS جهت گاز خود ایجاد نموده است. (انصاری‌راد ۱۳۸۲)

همچنین صدور گاز ترکمنستان از طریق ایران به ترکیه به عنوان بهترین راه انتقال به اروپا شناخته شده است. طول خط لوله تا ترکیه ۱۴۷۰ کیلومتر است که شامل ۱۴۰ کیلومتر در ترکمنستان و ۱۳۳۰ کیلومتر در خاک ایران خواهد بود. این خط امکان صادرات اولیه ۱۰ تا ۱۲ میلیارد متر مکعب را خواهد داشت که در فاز نهایی به ۲۸ میلیارد متر مکعب خواهد رسید. بنابر اظهار نظر شرکت رویال داچ شل این خط لوله حداقل ۷۰۰ میلیون دلار ارزان تر از خط لوله دریای خزر خواهد بود. این پروژه به علت مخالفت ایالات متحده با ایران و کار شکنی روسیه که این خط می‌تواند یک رقیب جدی برای صادرات گاز آن کشور به اروپا باشد متوقف شده است. (عیسی‌زاده ۱۳۸۳)

ب) برق: انرژی برق در هر کشوری به عنوان زیر بنای توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کشور محسوب می‌گردد. بطوری که رشد انرژی الکتریکی به عنوان شاخصی جهت اندازه‌گیری رشد GNP ارزیابی می‌گردد. در ایران نیز در سال ۱۳۵۷ حداکثر نیاز به مصرف حدود ۳۵۰۰ مگاوات ساعت بوده ولی اکنون (۱۳۸۴) حداکثر نیاز به ۲۹۰۰۰ مگاوات ساعت رسیده و توان تولید نیز ۳۴۵۰۰ مگاوات ساعت می‌باشد. (امراهی ۱۳۸۴)

ایران به علت شرایط جغرافیایی از امکان مناسبی جهت همکاری با کشورهای همسایه در این زمینه دارا می‌باشد. با ترکمنستان به علت داشتن نیروگاههای مناسب، مصرف پایین و

مازاد تولید همکاری های زیادی در این خصوص صورت گرفته است که به صورت واردات، مبادله و ترانزیت می باشد که به شرح ذیل است:

جدول شماره ۲ - خطوط انتقال نیرو موجود بین ایران و ترکمنستان سال ۱۳۸۳^۱

مسیر	طول مسیر	جریان
گنبد(علی آباد)- باکلان آباد	۲۷۰ کیلومتر	۲۳۰ KV
سرخس - سرخس	۲۶ کیلومتر	۲۳۰ KV
مشهد - مرو	۳۵۰	۴۰۰ KV

جدول شماره ۳ - صادرات و واردات برق ایران و ترکمنستان -

(میلیون کیلو وات ساعت^۲)

سال	واردات	صادرات
۱۳۸۲	۹۸۲/۷۰۰	۳۶۱۵
۱۳۸۳	۱/۰۴۳/۶۰۰	۳۷۷۵

همچنین ترانزیت برق ترکمنستان از مسیر ایران به ترکیه توسط دو خط هوایی KV

۴۰۰ و KV ۱۵۳ صورت می گیرد که فعلاً خط KV ۴۰۰ فعال نمی باشد. (امراهی ۱۳۸۴)

ج) مبادلات اقتصادی: از همان ابتدای استقلال ترکمنستان رابطه تجاری دو کشور آغاز

گردید. در ابتدا این کشور یک بازار بکر برای محصولات ایران شناخته شد و از سال ۱۹۹۱ تا سال

۱۹۹۶ صادرات ایران به این کشور افزایش یافت که این محصولات شامل لوازم خانگی، ماهی و

پودر ماهی، سیمان، موتور خودرو، محصولات کشاورزی، مواد شوینده، ماشین آلات کشاورزی و

موتور سیکلت و قطعات آن بوده است. از سال ۱۹۹۸ ورود رقبای قدرتمند مانند ترکیه، پاکستان،

1. <http://db.iranenergy.ir>

2. <http://db.iranenergy.ir>

کشورهای اروپایی و ایالات متحده باعث شده که حجم صادرات سال به سال کاهش یافته و به میزان سالهای اولیه استقلال برسد که این وضعیت نیاز به بازنگری جدی داشته چراکه در یک رابطه گسترده بین دو کشور مبالغ اقتصادی نقش مهمی را بازی می نماید. (Mastalin 1995)

جدول شماره ۴ - ارزش صادرات ایران به ترکمنستان در سالهای ۱۹۹۳-۲۰۰۴

(واحد هزار دلار^۱)

سال	صادرات	کل ارزش صادرات ایران	درصد سهم ترکمنستان از کل صادرات ایران
۱۹۹۳	۴۱۷۲۶/۶	۳۷۴۶۸۰۱	۱/۱
۱۹۹۴	۶۶۵۱۷/۴	۴۸۲۴۵۴۹	۱/۳
۱۹۹۵	۴۰۴۵۴/۹	۳۲۵۰۶۷۲	۱/۲
۱۹۹۶	۱۲۵۱۱۲	۳۱۰۵۷۰۸	۴
۱۹۹۷	۱۴۶۱۵۳	۲۸۷۵۵۹۲	۵
۱۹۹۸	۱۰۲۳۴۴	۳۰۱۳۳۱۳	۳/۳
۱۹۹۹	۱۲۲۳۲۹/۸	۳۳۶۱۹۵۳	۳/۶
۲۰۰۰	۸۱۴۱۸/۱	۳۷۶۲۸۴۰	۱/۲۱
۲۰۰۱	۸۲۵۲۲/۷	۴۲۲۴۰۴۵	۱/۹
۲۰۰۲	۶۹۵۵۷/۹	۴۶۰۸۴۲۹	۱/۵
۲۰۰۳	۱۳۵۵۷۵/۳	۵۹۷۲۱۶۱	۲/۲
۲۰۰۴	۹۴۳۱۴/۴	۶۸۴۷۳۳۰۲	۱/۳

1.

از سوی دیگر صادرات ترکمنستان به ایران شامل نفت و گاز، پنبه، پارچه، نخ تابیده، فولاد، انواع کاغذ، پشم، پنبه نسوز بوده که افزایش صادرات ترکمنستان به ایران به خوبی مشهود بوده که البته بیشتر مربوط به صادرات گاز به ایران می‌باشد. (Mastalin 1995)

جدول شماره ۵ - ارزش واردات ایران از ترکمنستان در سالهای ۱۹۹۳-۲۰۰۴
(واحد هزار دلار^۱)

سال	واردات	کل ارزش واردات ایران	درصد سهم ترکمنستان از کل واردات ایران
۱۹۹۳	۲۷۸۴۵/۶	۲۰۰۳۶۵۵۰	۱
۱۹۹۴	۳۳۵۱۸/۵	۱۱۷۹۵۴۵۲	۳
۱۹۹۵	۱۷۵۶۵/۴	۱۲۳۱۲۸۳۰	۱
۱۹۹۶	۸۸۷۶/۶	۱۵۱۱۶۵۱۹	۰/۵
۱۹۹۷	۵۴۵۸/۵	۱۴۱۹۵۷۷۳	۰/۳
۱۹۹۸	۵۵۴۸/۲	۱۴۳۲۳۴۴۰	۳
۱۹۹۹	۱۳۶۳۱/۷	۱۲۶۸۲۶۵۲	۱
۲۰۰۰	۵۰۱۷۵/۵	۱۴۳۴۶۸۶۶	۳
۲۰۰۱	۴۴۰۶۹/۴	۱۷۶۲۶۷۷۶	۰/۳
۲۰۰۲	۵۷۲۳۵/۷	۲۲۲۷۵۱۸۹	۳
۲۰۰۳	۵۲۶۷۴/۵	۲۶۵۹۷۷۳۸	۲
۲۰۰۴	۱۶۸۷۳۰	۳۵۳۸۸۵۵۳	۵

* آمارهای این جدول بدون احتساب خرید گاز از ترکمنستان محاسبه شده است.

موانع توسعه روابط ایران و ترکمنستان:

ایران و ترکمنستان که از سال ۱۹۹۱ روابط خود را آغاز نموده‌اند دارای پتانسیل‌های همکاری همه جانبه می‌باشند، اما با توجه به این ظرفیت‌ها، هنوز به سطح مطلوب نرسیده‌اند بطوری که ترکمنستان حتی جزء ۲۰ کشور اول شرکای اقتصادی ایران نمی‌باشد. این موضوع، ناشی از عوامل زیر می‌باشد:

۱. عدم همکاری بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری ایران در ترکمنستان؛
۲. ضعف سیستم بانکی ترکمنستان و عدم توسعه آن؛
۳. تمایل بیشتر ترکمنستان به مبادله تهاتری بوده در حالی که بخش بازرگانی ایران این نوع مبادله را مناسب ندانسته و متمایل به معاملات نقدی است؛
۴. حضور رقبای قدرتمند مانند ترکیه، روسیه، عربستان و پاکستان در این کشور؛
۵. اقتصاد ترکمنستان طی هفتاد سال حکومت کمونیستی به روسیه متمایل گردیده و قابلیت تبادل محصولات زیادی با جمهوری اسلامی ایران ندارد؛
۶. ترکمنستان بیشتر تمایل دارد تا به جای واردات کالاهای ساخته شده، در این کشور سرمایه‌گذاری بصورت ساخت کارخانجات صورت گیرد که اقدام خاصی از طرف ایرانی در این خصوص صورت نگرفته است در حالی که رقبای ایران در این مورد فعال می‌باشند؛
۷. در ایران به علت عدم شناخت این کشور توسط سرمایه‌گذاران و بازرگانان تمایل چندانی به حضور در این کشور وجود ندارد؛
۸. عدم تعیین رژیم حقوقی دریای خزر مانع توسعه روابط در حد مطلوب شده است؛
۹. مخالفت جدی ایالات متحده با نفوذ ایران در منطقه آسیای مرکزی باعث شده دولتهای این منطقه با احتیاط بیشتری با ایران تعامل نموده تا نارضایتی ایالات متحده برانگیخته نشود. (احمدی پور و رومینا ۱۳۸۴).

نتیجه‌گیری و ارائه راه کار

برای توسعه روابط دو کشور ایران و ترکمنستان موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ترکمنستان در گسترش همکاری‌های منطقه‌ای ایران و در آسیای مرکزی نقش قابل‌ملاحظه‌ای دارد. علاوه بر مشترکات عمیق تاریخی و فرهنگی میان دو ملت، وجود مرزهای طولانی عامل مهمی در توسعه مناسبات فی‌مابین است. منافع ملی و امنیتی ایران حکم می‌کند تا در ترکمنستان (و دیگر کشورهای همسایه) ثبات سیاسی حاکم باشد. به هر اندازه این کشورها با ثبات تر و از انسجام داخلی بیشتری برخوردار باشند، از میزان وابستگی آنها به دیگر کشورهای فرامنطقه‌ای کاسته خواهد شد؛
- ترکمنستان از معدود کشورهایی است که دارای سیاست بی طرفی بوده و این استراتژی می‌تواند به تعمیق روابط تهران - عشق‌آباد کمک نماید؛
- در قضیه تعیین رژیم حقوقی دریای خزر، ترکمنستان از جمله کشورهایی است که با ایران دارای اشتراک نظر است. توسعه همکاری‌ها در بخشهای سیاسی و اقتصادی، این وضعیت را استحکام خواهد بخشید؛
- تقویت حضور کشورهای فرامنطقه‌ای در منطقه و بالاخص در ترکمنستان به عنوان تنها کشور آسیای مرکزی که دارای مرز مشترک با ایران می‌باشد، موافق منافع و امنیت ملی ایران نیست؛
- تقویت روابط با ترکمنستان می‌تواند به ارتقای موقعیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی منجر گردد. اتخاذ یک سیاست کلان اقتصادی بخصوص در زمینه نفت و گاز می‌تواند زمینه ساز باشد.
- مناسب است دیدارها و ارتباطات میان نخبگان دو کشور به ویژه در ابعاد علمی و فرهنگی تقویت و افزایش یابد.

فهرست منابع

۱. ابوالحسن شیرازی، حبیب‌الله و مجیدی، محمدرضا (۱۳۸۲)، سیاست و حکومت در آسیای مرکزی، چاپ اول، تهران: انتشارات قومس.
۲. ابوالحسن شیرازی، حبیب‌الله (۱۳۸۵)، ایران و آسیای مرکزی: امکان‌سنجی همسویی راهبردی، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، پیش شماره ۳.
۳. احمدی‌پور، زهرا و رومینا، ابراهیم (۱۳۸۳)، «نقش منابع انرژی منطقه خزر در همگرایی منطقه‌ای»، مجموعه مقالات همایش آینده‌نگری سامانه‌های انرژی، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۴. احمدی لفورکی، بهزاد و میررضوی، فیروزه (۱۳۸۳)، راهنمای منطقه خزر و کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر تهران.
۵. احمدیان شالچی، نسرین (۱۳۷۸)، دیار آشنا؛ ویژگی جغرافیایی کشورهای آسیای مرکزی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۶. امرالهی، رضا (۱۳۸۴)، «نقش ایران در مبادلات انرژی الکتریکی منطقه»، مجموعه مقالات دوازدهمین همایش بین‌المللی آسیای مرکزی و قفقاز، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۷. انصاری‌راد، کتابیون (۱۳۸۲)، «سیاست ترکمنستان در حوزه نفت و گاز دریای خزر»، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۴.
۸. دونرتی، جیمز و فالتزگراف، رابرت (۱۳۷۲)، نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل، ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران: نشر قومس.
۹. سهیلی‌پور، اصغر (بهمین ۱۳۷۹)، «دورنمای همکاری‌های ایران و کشورهای آسیای مرکزی»، مجله اقتصاد انرژی.
۱۰. عنایت، حسین (۱۳۷۱)، روابط ایران و ترکمنستان، پایان‌نامه کارشناسی، کتابخانه تخصصی وزارت امورخارجه.
۱۱. عیسی‌زاده، اکبر (۱۳۸۳)، «نگاهی به روند صادرات گاز ترکمنستان و نقش جمهوری اسلامی ایران»،

فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۶.

۱۲. قاضی، ابوالفضل (۱۳۶۸) حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۳. قوام، عبدالعلی (۱۳۷۹)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، تهران: انتشارات سمت.

۱۴. هالستی، کی. جی (۱۳۷۳)، مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه بهرام مستقیم و مسعود طارم سری،

تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

15. A: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Turkmen.htm>

16. B: <http://www.mrt.ir/publish 2004>

17. C: <http://www.Bp.com/>

18. D: <http://www.Cia.gov.Cia-the-world-fact-book-tu.htm>

19. Mustalin, Gholamhossein (1995), "A Survey on the Economic Relations Between Iran and the Republic of Turkmenistan", *Iran's Customs, Social and Economic*, No.15&16.

